

АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗОТВОРЧІ МЕТАФОРИ В ПОБУДОВІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ХАРКОВА

Аналіз ситуацій формування сучасного міського середовища експонує, що для вироблення надійних критеріїв оцінки та засобів його збагачення самих об'єктивних описових та аналітичних (так званих «системних») критеріїв недостатньо. Треба відшукати таку естетичну царину, де об'єктивні й суб'єктивні критерії органічно поєднуються.

Такою естетичною творчою категорією, – що визначає й вичерпно фіксує водночас і саму суть і таїну художнього твору, і творчі ідеї, що їх закладено до творів власне митцями, і суб'єктивні відгуки й відчуття, які викликає твір у глядачів, – саме такою центральною категорією виступає *метафора*. Metaphora (грецьк. – букв.: перенесення) – мовний зворот, *τροπ* (грецьк. τροπος – тобто «відвернення» від буквального значення): в найширшому сенсі – будь-яка *алегорія*, яку вживають для збільшення образності висловлювання, – запозичення й перенесення на поданий предмет (явище) характерних ознак іншого предмету (явища).

Останнім десятиліттям теорія метафори розповсюджується з суто мовно-літературних та риторичних областей застосування на інші сфери мистецтва й суспільного життя: див., наприклад, *метафори концептуальні* – найзначніші у мисленій та мовній діяльності – й такі, що «здатні структурувати світосприйняття людей і певною мірою детермінувати для них інтерпретацію дійсності».

Метафорика як художній засіб має багатовікову традицію і за власною суттю близька до різноманітної *символіки й алегорії*. Творчі критерії, що надають метафори і митцям, і глядачам як активно сприймаючим суб'єктам, полягають у відкритті вільної гри зі значущими та актуальними суспільними культурними й художніми сенсами. Тому головним критерієм, в даному випадку – з відносно збагачення чи збіднення міського середовища – буде збільшення чи, відповідно, зменшення культурного простору свідомих і значущих сенсів і значень, що цьому середовищу надаються. За таких умов головною характеристикою міського архітектурного середовища стає його багатозначність та невичерпність, складність та різноманіття (або відповідні протилежні якісні характеристики).

Отже, головними складовими метафоричної поетики є, по-перше, – часопростір дії [метафори] (водночас – у «реальному», «віртуальному», історичному та культурному часах і просторах), по-друге – концептуальні тематизми та, по-третє – функції [метафори]. Серед останніх відзначимо,

окрім тієї, що сприяє підсиленню художньої виразності, ще й епістемологічну (систематизуючу пізнавальну).

Цікаво простежити принципові зміни, що стрімко настають у харківському міському середовищі саме з цього кута зору – підсумкового вилучення з міського середовища, чи, навпаки, – надання йому нових актуальних сенсів і значень – з ретельним збереженням вже набутих.

Благотворні або ж негативні зміни в міському середовищі настають, таким чином, у відповідності до того, чи володіють його творці актуальним різноманіттям метафоризуючих художніх засобів, чи, навпаки, – різноманіття засобів збіднюється кількісно і якісно, замикаючись у колі певних регіонально-провінційних прийомів – простих і нескладних у дизайнерському й будівельному виконанні.

Метафорична побудова твору – архітектурної будівлі у міському контексті – взагалі є, на жаль, великою рідкістю у новітній творчості харківських митців дизайну, незважаючи на те, що метафори Природи, Історії й Традиції віддавна були чи не найрозповсюдженішими у практиці формування міського середовища.

Сама просторова міська структура Харкова може розглядатися як вартісний – сталий і змінний – архітектурно-містобудівний контекст, кожний елемент і зв'язок якого піддається змінам (на краще або на гірше) – збідненню чи збагаченню. Обмежимося лише найбільш значущою частиною цього тексту – центральним районом та Нагірною його частиною. Найсуттєвішими елементами міського контекстуального середовища у Нагірному районі є вулиці Сумська й Пушкінська, що акумулюють у своїй просторовій та планувальній структурі багато унікальних, визначальних просторових особливостей середовища м. Харкова. Метафорична побудова твору – архітектурної будівлі у міському контексті – взагалі є, на жаль, великою рідкістю у новітній творчості харківських митців дизайну, незважаючи на те, що метафори Природи, Історії й Традиції віддавна були чи не найрозповсюдженішими у практиці формування міського середовища. Досить згадати витончену флористичну метафорику харківського декоративного модерну, яка й досі оживлює міське середовище у найвідповідальніших «вузлах» міської тканини, що сформувалася історично.

Напевне першим прикладом знову втілюваної *ретрометафори* в харківському середовищному дизайні є житловий комплекс по вулицях Чернишевського – Артема. Тут автори вдалися до засобів метафори (архітектурної) Історії – у силуеті житлового будинку-комплексу чітко відчитується ряд щільно зіставлених (й поєднаних) фасадів, які нагадують фігурні фронти ошатної середньовічної вулички, штучно підняті на висоту шостого поверху. Ця цитата-метафора несподівано силуетно зазвучала у міському контексті на фоні оточуючого хаосу випадкових будівель. Простір дії цієї метафори обмежений особливостями зорового сприйняття будинку у реальному міському середовищі.